

Verslag Herma van Vliet, tandarts FOB.

Dit keer met DJ (kinderarts), Saskia (dietiste) en Fabian (resident in paediatrics) naar Bawku geweest van 8-21 maart 2015.

Via Amsterdam naar Lissabon gereisd, daar een paar uur overblijven en daarna door naar Accra. 's Avonds laat opgehaald door Melvin. Wat geld kunnen wisselen, chipje geladen, water geregeld en naar hotel gebracht. Volgende dag helaas niet kunnen vertrekken omdat we niet op de lijst van World African Airlines zouden staan. Er was een vliegtuig kapot en gestrand in Tamale. Dankzij lokale diplomaat Ben Assorow (via Pompen is Leven) toch nog een vlucht de volgende dag kunnen regelen en voor de extra nacht zolang een behoorlijk hotel met eten.

Ondertussen met John gebeld om hem te verwittigen van onze afwezigheid zodat driver niet voor niets zou blijven staan wachten.

De volgende dag alsnog (om 4 uur 's ochtends) vertrokken naar airport en daarna door naar Tamale. Van daaruit opgehaald door Ahmed.

John heet ons, samen met Alfred een nutritionist, welkom onderweg in Bolga. Daarna heeft hij vrijwel zonder uitzondering iedere dag gemaild of anderszins contact gehouden.

Verder een goede tocht naar Bawku hospital, alwaar bleek dat de straat van het questhouse de naam Doctors Avenue heeft gekregen.

Een heel warm welkom door Vida en Joyce. Er was helaas ingebroken, zowel bij Joyce als in het questhouse. Hierbij is onze waterkoker verdwenen. Er zijn mooie nieuwe gebloemde lakens op de bedden gekomen

en 4 heerlijke leunstoelen in de woonkamer. Een nieuwe waterkoker en een blender hebben we (DJ) gekocht zodat we iedere dag een heerlijke door DJ gemaakt smoothie kregen. Aan goed voedsel geen gebrek.

Ondanks de hitte (boven de 40 graden), soms geen stromend water (maar wel een emmertje water met een kopje), wisselende hoeveelheid/of geen electriciteit toch druk aan het werk en veel kunnen doen. We hadden een goed en gezellig team, dat ondanks dat we elkaar niet of nauwelijks kende van tevoren, op alle vlakken goed heeft samen gewerkt.

Op de dental clinic dit keer minder patiënten maar wel lastiger. Zo hebben ze de eerste dag een 3 delige kaakfractuur klaar staan van een man, die al vijf dagen niet had kunnen eten omdat zijn kaken niet meer op elkaar kwamen. Hoewel niet echt mijn dagelijkse werkzaamheden, komt dit helemaal goed dankzij whatsapp contact met foto's met thuisfront en kaakchirurg en goede dental worker (Rose), die al vaker met dit bijltje gehakt heeft. Over deze patiënt meteen contact gezocht met Saskia en via haar met Jozef, de nutritionist, omdat ik, behalve dat hij al slecht gevoed binnen kwam, zijn kaken op elkaar moest naaien. Dankzij deze samenwerking krijgt de patiënt nu de juiste voeding de komende 5 weken en kan hij later wel weer eten. Ook een 1 jarige zuigeling met een gescheurde tong wordt door team work aan een gelegenheids-chirurg op de ok geholpen, waardoor hij na een geslaagde operatie weer kan drinken bij zijn moeder (en dus kan blijven leven).

Duidelijk is dat de dental clinic een bijzondere positie inneemt in het ziekenhuis. Zo werken er nog steeds dezelfde vier mensen en ook de gepensioneerde tandarts (Winpini) kan het niet laten om de dental clinic te bezoeken als hij weet dat er een FOB is. Hierbij vergeet hij ook de mannen van het eerst uur niet (Theo Ferguson en Wim Leenstra). De overige vier zijn: Iddi en Evelyn, (Community Oral health Officer) meer medisch opgeleid, Rose, registered general surgical assistant gedurende vele jaren in Bolgatanga en Azara, oudgediende en dental nurse van het eerste uur.

Alle materialen, spullen en instrumenten zijn nog steeds aanwezig en werken goed. Sommige materialen waren op en zijn aangevuld. Het is duidelijk dat ze iedere keer dat wij er komen op een hoger plan komen. De aangeleerde vaardigheden worden gedurende onze afwezigheid, zij het minder, nog steeds beoefend. Er zijn echter wel wat veel dental workers voor het aanbod aan patiënten en daardoor wordt er nogal eens een patiënt vast in de stoel gezet en geconfisqueerd door de een of de ander voordat er is opgeruimd. Hierdoor komt Rose, die heel praktisch is opgeleid, niet altijd even goed tot haar recht. Iddi en Evelyn zijn veel theoretischer. Daarom worden zij ook vaak op de OPD in gezet. Voor de tandarts van de FOB werden ze door John speciaal teruggehaald zodat we continu met zijn vijven waren en ook nog 2 rotationals, die voor de afwas moesten zorgen. Beide heren wilden graag echte tandarts worden. Ik heb daar weinig aandacht aan kunnen en willen besteden (had m.i. geen enkele zin). Voor de positie van Rose heb ik extra aandacht gevraagd bij Damata (matron) en John Abugri. Ze hebben er direct aandacht aanbesteed, want ik kreeg het via Isaac Baba al te horen dat het besproken was.

Het verdoven en kiezen trekken kunnen ze als de beste en nog steeds volgens de wijze lessen van Dr. Wim. Zo bleek uit de les **verdoven en trekken**, die ze Fabian hebben gegeven. Daarnaast kunnen ze ook **vullingen maken** dmv ART (Atraumatic Restorative Treatment) met handinstrumenten en indien niet te moeilijk met de boor. Helaas komen veel mensen te laat en moet de kies verwijderd of vinden het te duur. Ze kunnen met glasionomeer vullen (met de hand aangemaakt) of kunnen een composietvulling maken met ets en bonding en een uithardingslamp. De composietvullingen zijn dan vooral in de blijvende voortanden waar stukken vanaf zijn. In deze tanden kunnen ze ook een **kanaal behandeling** doen en iemand van de pijn (of pus) afhelpen. Hij kan dan later naar een echte tandarts gaan om het te laten vullen. In een enkel geval hebben ze zelfs een kanaalvulling gemaakt. **Bleken** van zo'n avitaal element kunnen ze ook. Tandsteen verwijderen (ultrasoon en met de hand), polijsten en

mondhygiëne voorlichting zijn dagelijks werk. Sinds we vorig jaar speciale splinting systemen en diverse maten draad mee genomen hadden kunnen ze nu ook **fracturen spalken dmv wiring**. Helaas komt dit heel veel voor, maar ook daar weten ze nu raad mee. Voor al deze behandelingen waren er in ruime mate tandheelkundige materialen meegenomen (met dank aan Henry Schein).

Daarnaast heeft Rose vanuit haar werk in Bolgatanga voor elkaar gekregen dat ze nu ook **prothetisch werk** doen. Hiertoe maken ze een afdruk en gieten deze meteen uit. Met alginaat lepel en al wordt deze dan in een doosje gestopt en naar de bushalte gebracht. Vandaar gaat hij naar Bolga. Enige tijd later komt er dan een keurig plaatje en lepel retour. Eventueel wordt er dan nog een wortel getrokken, even gewacht tot het bloeden is gestopt en dan het plaatje geplaatst. Gaat wonderbaarlijk goed.

Via Iddi werd geregeld dat we poetsles konden komen geven op school. Alex had dit reeds gedaan op de Presby school en het verzoek was nu van de school aan de overkant. We werden heel hartelijk welkom geheten door het hoofd van de school. Aan de hand van het grote poets model en de poets slang met dank aan de collega's uit Ede) werd uitgelegd waarom en hoe ze moeten poetsen. Daartoe heb ik het eerst verteld en Iddi "vertaalde" dit naar Afrikaans Engels. Leuk was, dat hij ze eerst hun handen liet wassen voordat ze gingen poetsen en de tandpasta over de borstel uitsmeren. Zo waren er duidelijk meer lokale gebruiken, zoals op staan als je een antwoord geeft, ritmisch klappen als iemand een goed antwoord geeft of als ze mij willen bedanken voor mijn komst. Alleen daarom al is het goed om het samen te doen. Daarna werd het lied

ingestudeerd en gezongen. Later hebben we nog een geplastificeerd voorbeeld van het lied achtergelaten op school zodat ze het kunnen blijven zingen. Allemaal een tandenborstel gegeven, de kinderen met een juist antwoord eerst. Ook de leerkrachten en het hoofd der school kregen tandenborstels (met dank aan Henry Schein). Aan het einde nog allemaal even de Nasara een hand geven of tenminste aanraken en heel veel zwaaien en zingen.

Ze hadden enorm genoten van het bezoek en het was heel erg leerzaam geweest, met veel dank van het hoofd der school.

Donderdagmorgen een presentatie gegeven in de library voor de dokters/medische staf (Memuni, Annabe, Oppong, GM, Albana etc.) Niet allemaal op tijd en wat aanloop problemen met de computer, maar fullhouse ! Veel geïnteresseerde vragen en een zaal die doodstil was. Iddi was zelfs langs geweest in het guesthouse om te helpen met de presentatie, omdat ze vonden dat het vanuit de dental clinic moest zijn. Powerpoint gemaakt met veel foto's over de tandheelkundige problemen in Ghana. Dit zijn: mild trauma (stukken van voortanden af, trauma waarbij element avitaal wordt, trauma waarbij breuk van element, erosie, breuk/slijtage door het eten van botten en de mondhygiëne, waarbij het tandsteen het grootste probleem is. De mensen, die de houtjes gebruiken hebben vaak een betere mondhygiëne omdat ze 5x per dag ritueel de mond reinigen.

Vrijdag werd afgesloten met een lach en een traan. We hebben veel gelachen, hard gewerkt, soms onder lastige omstandigheden, maar we zijn weer een stapje verder. Alle wijze lessen werden nog eens kort doorgenomen, geschreven instructies achtergelaten voor het afbehandelen van (wat lastigere) patiënten, geprinte versie's van röntgen instel apparatuur, verwijzingsbrieven en dergelijke in speciale FOB plastic map gepakt, zodat ze gemakkelijker te vinden zijn en niet zoek raken. De materialen kast werd achter gelaten met aparte trays voor de diverse handelingen, de boren gesmeerd en verpakt. Verdrietig om het afscheid maar ook dankbaar om wat we samen bereikt hebben neem ik afscheid. We onderhouden contact via whatsapp en mail.

Zaterdag ochtend vroeg vertrek via Bolgatanga, het huis van GM. Daar ontvangen we nog de nieuwe tekeningen van de maternity die beloofd waren. John vraagt nog aan een ieder hoe hij/zij het bezoek beleefd heeft en wenst ons goede reis.

Na een lange reis moe maar voldaan weer veilig thuis.

Thuis aangekomen alsnog een aantal zaken richting BH bevestigt. Aangezien voor de “echte” tandheelkunde, die ze tegenwoordig doen een goede afzuiging nodig is in plaats van een afzuigunit die 1x in de 10 seconde slurpt, hebben we als FOB tandartsen in goed overleg besloten er eentje met een container te verschepen mits er door het ziekenhuis een goedwerkende voldoende krachtige airco komt, de assistente stoel bekleed wordt, de vloer betegeld en de dental clinic op een (werkende) noodaggregaat wordt aangesloten. Deze toezeggingen werden gedaan tijdens mijn bezoek en daarom heb ik de door Alex geregelde 2^e hands Cattani dental suction unit bij de DHIN in Houten opgehaald. De daarvoor benodigde afzuigbuizen, opzetstukjes en reinigingsborstels werden erbij gekocht en in de unit verstopt. Vervolgens werden er van de gehele onderhoudsprocedure foto's gemaakt met begeleidend Engelse teksten hoe precies te handelen tezamen met een Engelse gebruiksaanwijzing. Dit alles uiteraard geplastificeerd. Ook deze handleidingen werden verstopt in het apparaat zodat ze direct bij uitpakken voorhanden zijn 😊 Vervolgens werd het apparaat stootvrij verpakt, van de benodigde informatie voorzien en door mij afgeleverd in Burg Haamstede, alwaar een container vertrekt van de Eye Clinic naar Shikhinha Clinic in Tamale.

